

21. YÜZYILDA DEVLETİN DÖNÜŞÜMÜ: GÜVENLİK DEVLETİ VE TÜRKİYE DENEYİMİ

*Hasan Kılıç**

Özet: Türkiye’de güvenlik devletinin oluşumu hem küresel siyasetteki dönüşümlerden etkilenmiş hem de Türkiye’nin güvenlik bakiyesinin çeşitli unsurlarını barındırmıştır. Bu makale, Türkiye’de güvenlik devletinin oluşumunun yasal ve kurumsal izlerini takip etmektedir. Böylece devlet ile nüfus arasında kurulan iktidar ilişkilerini değerlendirmektedir. Bu kapsamda makalenin temel önermesi Türkiye’de devletin dönüşümünün yeni egemenlik kiplerini ürettiği ve bunu da güvenikleştirme politikaları kapsamında ortaya çıkan iktidar ilişkileri ekseninde elde ettiğiğidir. Makale, güvenikleştirme politikaları bağlamında gerçekleşen bu dönüşümle birlikte egemenin yeni sureti üzerine tartışma yürüterek sonlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Devlet, Güvenlik Politikaları, Küresel Siyaset, Yasa.

TRANSFORMATION OF STATE IN THE 21ST CENTURY: SECURITY STATE AND TURKEY EXPERIENCE

Abstract: The formation of the security state in Turkey has both been affected by the transformations in global politics and has contained various elements of Turkey’s security balance. This article follows the legal and institutional traces of the formation of the security state in Turkey. Thus, he evaluates the power relations established between the state and the population. In this context, the main proposition of the article is that the transformation of the state in Turkey produces new modes of sovereignty and this is achieved in the axis of power relations emerging within the scope of securitization policies. The article ends with a discussion on the new image of the sovereign with this transformation in the context of securitization policies.

Keywords: State, Security Policies, Global Politics, Act.

* Siyaset Bilimi, Dr., Mail: hkilic12@gmail.com, Lisans ve yüksek lisans eğitimini Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi’nde tamamladı. 2023 yılında Hacettepe Üniversitesi Siyaset Bilimi Anabilim Dalı’nda “Türkiye Siyasetinde Devlet ve Borçla Yönetmek, 2002-2020” başlıklı tezle doktorasını aldı.

Giriş

Makale, 21. yüzyılda devletin güvenlik eksenindeki dönüşümünü küresel çerçevedeki yansımalarının köşe taşları üzerinden değerlendirmeye ve bu değerlendirme kapsamında Türkiye’de benzer tarihsel aralıkta hayata geçirilen izlerini sürmeye odaklanmaktadır. Bu çalışmada devlet, bir sınıfsal tahakküm aracı ve/ya teolojik köklere sahip bir canavar olarak değil; Michel Foucault’nun ifade ettiği bir iktidar dispoşitifi olarak ele alınmaktadır. Bu kapsamda, Michel Foucault’nun 1970’li yıllarda yazdığı eserlerle birlikte tartışılmaya başlanan ve Türkçeye “düzenek, aygıt veya şebeke” olarak çevrilen dispoşitif kavramı¹, söylenmiş ve söylenmemiş her şeyi kapsayan ve bunlar arasında kurulabilecek ilişkiler şebekesidir (Foucault, 2011: 119). Yani “*dispoşitif*, bir gerçeği teşkil eden öğeleri başka öğelerle ilişkilendirme becerisidir” (Gambetti, 2012: 29). Bu ilişkilendirme dispoşitifin işlevini gerçekleştirmesini sağlar. Bu işlev iktidarın üretilmesidir. İktidar dispoşitifleri, dönüşen ve dönüştüren nitelikleri, değişen taktikleri ve stratejileri içerir. İktidar dispoşitifleri gündelik yaşamın her anına sirayet ederek iktidarın üretimini sağlayan ilişkileri var eder. Bu yönüyle iktidar dispoşitifleri sabit ve durağan değildir, bilakis ilişkişel ve dinamik bir şekilde hareket eder (Coşkun, 2019: 31).

Devlet, bir iktidar dispoşitifidir. İktidar üretimini sağlayan ilişkileri kurar. Yönetimsellik ağı içerisindeki diğer dispoşitiflerle ilişkilenecek iktidar üretim alanlarını genişletir. Bu yönüyle devleti bir iktidar dispoşitifi olarak görmenin üç temel alanı önümüze serdiğini ifade etmek mümkündür. Bunlardan ilki devleti araçsalcı veya sadece düzenleyici hakem pozisyonlarında görmenin yarattığı eksiklikten kurtulmaktır. İkinci olarak devleti statik değil dinamik, değişen, dönüşen, etkileyen ve etkilenen olarak görmenin sağlanmasıdır. Üçüncü olarak ise devleti bir yönetimsellik ağı içerisinde diğer iktidar dispoşitiflerle (sermaye birikimi, tarih vd.) birlikte değerlendirebilme lenslerine sahip olmaktır.

Bu arka plan çerçevesinde, ilk olarak 21. yüzyılda küresel siyasetteki güvenlik eksenli dönüşümler ele alınarak bu dönüşümlerin bir güvenikleştirme fenomenini ortaya çıkarıp çıkarmadığı incelenecektir. İnceleme, 11 Eylül 2001 tarihinde gerçekleşen İkiz Kule saldırılarından sonra siyasal olanın kurucu momentini olarak dost-düşman ikileminde ne gibi değişimler ortaya çıkardığını tartışmak suretiyle bu

¹ Türkçe karşılığında kullanılan kavramların her biri dispoşitif kavramını tam olarak açıklamaktan uzaktır. Bu sebeple çalışma boyunca dispoşitif olarak kullanılmaya devam edilecektir.

değişimin devletlerde yasal ve kurumsal kapasitenin yeniden organize edilmesine dair yansımalarını ele alacaktır.

Makalenin ikinci başlığında, 21. yüzyılda Türkiye’de güvenlikleştirme politikaları bağlamında açığa çıkan güvenlik devleti dispozitifinin kendine özgü yapısına doğrudan etki eden Cumhuriyetin güvenlik bakiyesi üzerinde durulacaktır. Türkiye, merkezi bir ulus-devlet olarak 1. Dünya Savaşı sonrası kuruldu. Savaş sonrası başlatılan “milli mücadele” ile kurulmasının psikolojik ve siyasal etkilerini kuruluş dinamiğinin içerisine yerleştirdi. Bu kapsamda, İmparatorluk bakiyesi olma durumundan ulus-devlet olma durumuna geçiş kendi hikayesini oluşturdu. İlk dönemleri itibariyle Cumhuriyet, iç ve dış tehdit algısının birbirini beslediği, özellikle hudut güvenliği kaygısı milli savunmanın temel motivasyonu haline geldiği bir dönemi yaşadı. 1950’lerle birlikte Cumhuriyet için ilk sayfa kapanıp ikinci sayfaya geçilmişti. NATO üyeliği ve ABD’nin başını çektiği “Hür Dünya” kampına yakınlaşmanın getirdiği hudut güvenliği kaygılarını azaltma ile 1960’lı yıllarda artan şekilde sol itirazların artmasının etkileriyle milli savunma çapasından milli güvenlik çapasına geçildi. Buna göre hudutlara dair azalan kaygılarla dikkat giderek içerideki “İslamcı”, “faşist” ve “devrimci” tehditlere yöneldi. Hudutları Batı kampında kalmak kaydıyla koruma imkanının doğmasıyla, temel motivasyon yine bir iç-dış mihrak ortaklığına ihtimal veren ama daha çok içerideki tehditlere yönelen milli güvenlik çapasına doğru yöneldi. Cumhuriyetin güvenlikleştirme politikaları kapsamındaki üçüncü dönemi ise 2000’li yıllardan sonra küresel fenomen olarak ortaya çıkan güvenlik devletinin oluşumuyla paralel zamanda gerçekleşmeye başladı. Bu dönem devletler arası gerilimlerin ve çatışmaların yerini “terörist gruplar”la savaşa terk ettiği, iç ve dış tehdit algılarının artık işbirliği içerisinde olmaktan öte iç içe geçtiği, teknolojinin yoğun etkisinin hissedildiği bir döneme işaret ediyordu.

Makalenin Türkiye’de güvenlik devletinin oluşumunda benzer tarihsel aralıktaki küresel siyasette dönüşümlerin etkisi ile Türkiye’nin kendi güvenlik bakiyesinin etkisinin 21. yüzyıldaki dönüşümü etkilediğine dair temel önermesi, 20 Temmuz 2016 tarihinde ilan edilen Olağanüstü Hal kapsamında başka bir hikâyenin filizlerinin atılmasına dönüştü. Nihayetinde, OHAL ilanı öncesinde yaşanan dönüşümle egemenlik kipinin sureti dönüşmüş ve artık hayatın her anında/alanında kontrol ve denetim mekanizmalarını devrede tutan bir suret belirtmiştir.

1. 21. Yüzyılda Küresel Siyasette Güvenlikleştirme

Küresel siyasette 21. yüzyılın kapıları 11 Eylül 2001 tarihinde ABD’de İkiz Kulelere saldırılarla açıldı. Jürgen Habermas “11 Eylül’den kelimenin tam anlamıyla bütün dünyayı ilgilendiren ilk tarihsel olay diye söz etmek mümkün...” diyerek 11 Eylül saldırılarının etki haritasına işaret etmişti (2008: 49). 11 Eylül saldırıları “terör saldırısı” söylemine dayanan olayların bu yüzyıldaki ilk küresel etkilerini üreten örneği olarak kayda geçmiştir. Bu yönleriyle güvenlik, bir iktidar kurma biçimi, bir yönetim mantığı haline gelmiş (Çalkıvık, 2021: 283), güvenlikleştirme süreçleri başlamış, devlet ise bu sürecin merkezinde duran aygıt olmuştur. Devletin güvenlik ihtiyacını karşılamaya yönelmesi, ona yeni müdahale araçları ve meşruluk bağlamları sunmuştur.

11 Eylül saldırılarından sonra küresel bir konsept devreye konmuş ve devlet-toplumlar şu tercihle baş başa bırakılmıştır: “Ya medeniyetle berabersinizdir ya da teröristlerle...” (Neocleous, 2012: 284). “Terörle mücadele”² ibaresi etrafında hegemonik hale gelen söylem, kurucu ötekinin bulunmasına yol açmıştır. Kurucu öteki, devletler tarafından küresel siyaset kompleksine uygun şekilde üretilmektedir. Bu kompleksin rıza alabilmesi için kurucu öteki, şok terapisinin üstüne bina edilmekte, yani güvenlik ihtiyacı şok terapisinin ardından gelmektedir. Bu bağlamıyla hegemonik güç günah keçisi kullanılarak inşa edilmektedir: “Belirli egemenlik ilişkilerinin belirli toplumsal gruplar üzerine kurulması ve böylece bu grupların kriminalize edilmesi ve toplumsal alandan dışlanması üzerine kurulur” (Paye, 2009: 184).

Mark Neocleous düşmanın bu çağda yeniden yapılandırılmasını şu şekilde ifade etmektedir:

...Düşman ‘artık somut ve erişilebilir’ değildir. Daha ziyade artık ‘geçici ve kavranılamaz bir hal almıştır’. Düşman artık ‘hasmane bir aura’ gibi bilinmeyen ve görünmeyen ve fakat her daim mevcuttur. Düşman geleceğin belirsizliğinde ortaya çıkar ve meşruiyetini azaldığı yerde meşruiyeti destekler.

² Makalede “terör, terörizm, terörle mücadele” kavramları Noam Chomsky’nin değerlendirmeleri ışığında kullanılmaktadır. Noam Chomsky’ye göre terörizm gerçekçi yaklaşım ve propagandist yaklaşım olmak üzere iki şekilde değerlendirilir. Propagandist yaklaşım genellikle hükümetler tarafından benimsenir ve totaliter devlette enstrüman olarak kullanılır. Bu yaklaşımda düşman dizayn edilir. Uluslararası terörizm ise devletlerin şiddeti ülke dışına taşımasına olanak sağlar (Chomsky, 1991: 12-15). Bu kapsamda söz konusu kavramların eleştirisi ekseni esas alınmıştır.

Bu düşman aslında yalnızca ele geçemez değil ama tamamen somuttur.
(Neocleous, 2016: 13)

Düşmanın somut ve erişilebilir olmaması, güvenlik devletinin müdahale sınırlarını alabildiğine genişletmektedir. Çünkü bu yaklaşıma göre düşman, her yerde bir anda ortaya çıkabilir niteliğe sahiptir. Dolayısıyla hem somuttur hem değildir, hem soyuttur hem değildir. Jacques Derrida da 'düşman'ı köken itibariyle anonim ama mutlak bir tehdit olan şekilde tasvir etmişti (2008: 129).

Güvenlik devletinin 'terörle savaş' söylemi üzerinden kati bir siyasal dost-düşman ilişkisine indirgenmesiyle birlikte, hukuk devletinin suç-ceza, masumiyet karinesi, belirlilik gibi temel bileşenlerinin yerine önleyici tedbirler devreye alınmaya başlanmıştır. Bu kapsamda, önleyici tedbirler ön plana çıkarken (Balta, 2012: 44), hukuk devletinin üst cümlede ifade edilen temel ilkelerinden suç-ceza ve belirlilik ilkeleri pasif hale getirilmiştir. Çünkü güvenlik devleti, olan değil, olası tehditler üzerinden hareket etme ilkesine sahipti (2012: 146). Bu hareket ilkesi, sadece bir uygulama olmaktan çıkarak devlet-toplum-birey üçgenindeki tüm ilişkileri dönüştürme ve dönüşen ilişkiler üzerinden güvenlik devletinin iktidar üretim sahasını tahkim etmektedir:

'Potansiyel suçlu', 'riskli', 'tehlikeli', 'yetersiz', 'yeteneksiz', 'sorunlu', 'güvenilmez' gibi tanımlar ve sınıflandırmalar elbette sadece bu sıfatların layık görüldüğü kişileri ilgilendirmemekte, toplumun geneli bu tanımlar üzerinden şekillendirilmekte ve düzenlenmektedir. (Coşkun, 2019: 204)

Güvenikleştirme politikaları çatısı altında dost-düşmanın "terör" bağlamıyla yeniden kurulması ve buna ilişkin yasal düzenlemelerin dünya siyasi haritasında yayılması, güvenlik devletinin oluşumunda önemli bir bileşeni temsil etmiştir. ABD'deki *Vatanseverlik Yasası*'nın ilk örneklerinden biri olduğu bu düzenlemeler, 'Anti-Terrorism Act 2001', Yeni Zelanda'da 'Terrorism Suppression Act', Avustralya'da 'Security Legislation Amendment (Terrorism) Act' ve 'Australian Security Intelligence Organisation Legislation Amendment (Terrorism) Act', Güney Afrika'da 'Protection of Constitutional Democracy Against Terrorist and Related Activities Bill' gibi yasaların yürürlüğe girmesiyle sınır ötesi yayılımını genişletmiştir (Bayra, 2019: 124). Bununla birlikte 11 Eylül'ün hemen ardından kasım reformlarıyla Fransız ceza ve olağanüstü hâl mevzuatında önemli değişiklikler yapılmıştır. İngiltere ise güvenlik sebebiyle en çok yasal düzenleme yapan bir başka Batılı ülkedir. Keza 2000 yılında İngiliz hükümeti tarafından yürürlüğe sokulan 'The Terrorism Act 2000', 11 Eylül saldırıları sonrası 'The Anti-

Terrorism, Crime and Security Act 2001' ile yürürlükten kalkmış ve yeni düzenlemeler hayata geçirilmiştir. Güvenliğin yasa yapıcı haline geldiği İngiltere'de terörle mücadele yasaları bununla sınırlı kalmamıştır. Zira 2001 sonrası 'Prevention of Terrorism Act 2005', 'Terrorism (Northern Ireland) Act 2006', 'Counter Terrorism Act 2008', 'Terrorist Asset Freezing etc Act 2010', 'Terrorism Prevention and Investigations Measures Act 2011', 'Protection of Freedoms Act 2012', 'The Justice and Security Act 2013', 'Counter Terrorism and Security Act 2015' ve 'Counter-Terrorism and Border Security Act 2019' gibi yasalar yürürlüğe sokulmuştur" (Bayra, 2019: 123-124). Devletin güvenlik ideolojisi ekseninde tekrar güç kazanmasıyla yasal düzenlemeleri yapması arasındaki ilişkiyi üç devlet örneğinde inceleyen Sidel, İngiltere'nin "terörle mücadele" hususunda uzunca bir geçmişe sahip olmasına rağmen yasal düzenlemeler yaptığını, Avustralya'nın yasal düzenlemeyi yaptığı yıl itibarıyla yakın bir "terör tehdidi" ile karşı karşıya olmamasına rağmen yeni düzenlemeleri hayata geçirdiğini, Hindistan'ın ise geçmişteki düzenlemelere ek düzenlemeler yaptığını ifade etmiştir (Sidel, 2004: 147). Sidel'in araştırmasında görüldüğü üzere, devletlerin güvenlik devleti olarak dönüşümünün temelini 'terör' ve 'terörizm' yerleşirken, yasal düzenleme ya da 'terör' tehdidi olsun ya da olmasın güvenlik devletinin yerleşmesi küresel bir fenomen haline gelmiştir.

Zühtü Arslan, güvenlik devletinin yayılmasıyla "terörle mücadele" üzerinden üretilen hegemonik söylem arasındaki eş zamanlılığı ifade ederek "Avrupa'da, Orta Asya'da ve dünyanın birçok yerinde demokratik ülkeler, demokrasiye geçmeye çalışan ülkeler ve demokratik olmayan ülkeler güvenlik gerekçesiyle ve 'terörle mücadele' söylemi altında hak ve özgürlükleri" aşındırdıklarını vurgulamıştır (Arslan, 2006: 127). Bu kapsamda "güvenlik devletleri, ABD, İngiltere, Kanada ve Türkiye de dahil birçok ülkede özellikle 11 Eylül saldırıları sonrasında, belirginleşmiştir" (Berksoy, 2021: 217). Yine Mustapha K. Pasha'nın Hindistan ve Pakistan'daki güvenikleştirmeye dair çalışmasını aktaran Dikmen Alsancak ve Küçük sadece devletin değil, sivil toplumun da güvenikleştirildiğini ve hatta sivil toplumun devletçi projeyi yeniden ürettiğini ifade etmektedir (Dikmen Alsancak ve Küçük, 2022: 48-49).

"Terörle mücadele" ile güvenikleştirme arasındaki ilişki her daim diyalektik olmamıştır. "Statewatch örgütü, 25 ve 26 Mart 2004'te Avrupa Konseyi tarafından öngörülen elli yedi önlemden yirmi yedisinin terörle hiç ilgisi olmadığını ya da çok az ilişkisi olduğunu göstermiştir. Bu önlemlerin amacı belirli grupların değil, ama (...) tüm nüfusun gözetimini sürdürmektir (Paye, 2009: 20). Dolayısıyla güvenlik

devleti, güvenliği temel ilke haline getirerek iktidar üretim ilişkilerini arttırmış ve müphemleştirdiği güvensizlik-tehdit algıları üzerinden hegemonyasının zor araçlarını devreye koymuş, rıza üretim süreçlerini işletmiştir.

2. Türkiye'nin Güvenlik Bakiyesi

Güvenlik devletinin hızla inşa edilmesi gerek coğrafi yayılım gerekse de yasal düzenlemelerin içeriğindeki benzerlikler anlamında küresel bir fenomen haline geldiğini ifade etmek mümkündür. Ve fakat güvenlik devleti küresel fenomen haline gelirken her ülkede kendine özgü biçimler almış, özellikle bu ülkelerin güvenlik bakiyelerinden çokça etkilenmiştir. Bu kapsamda, Türkiye'de 2000'li yıllarda oluşum sürecine giren güvenlik devletini anlamının yolu Türkiye devleti tarihindeki güvenlik bakiyesini ana hatlarıyla çözümlenektir.

21. yüzyılda küresel fenomen olarak güvenikleştirme ve güvenlik devletinin inşasının yayılmasının izleri Türkiye özelinde takip edilebilir. 11 Eylül saldırılarının akabinde Metehan Temizel şunları kaydetmektedir: "ABD'ye yapılan bu terör saldırısı, dünya düzenini değiştiren son dönüm noktası olarak sayılan Berlin Duvarı'nın yıkılışından sonra muhakkak ki 21. yüzyıl dünyasına yön verecek en önemli etken niteliği taşıyacaktır" (Temizel, 2011: 330).

Türkiye'de devlet ve güvenlik bürokrasisi küresel dönüşümü görmüş ve buna göre konum almıştır. Elbette ki, bu konum alma Türkiye'nin güvenlik bakiyesi ve devlet yaklaşımından bağımsız gelişmemiş, bu süreç her bir ülkede belli ivmelerde olsa da kendine özgü biçimlerde gelişmiştir.

Türkiye, 1. Dünya Savaşı'nın akabinde Millî Mücadele denilen bir süreç sonunda kurulmuştur. Devletin güvenlik-savunma eksenindeki tarihsel dönüşümünü ve 2000'lere kalan mirasını üç alt dönem halinde incelemek mümkündür. Birinci dönem, erken Cumhuriyet'ten 1960 yılına kadar geçen sürede yaşanmıştır. Erken Cumhuriyet, 2. Dünya Savaşı'na aktif katılmasa da bu savaşın tehdit ve olumsuz etkilerini hissetmiştir. Gerek iki dünya savaşının somut ve psikolojik etkileri gerekse de ulus-devletin homojen ulus yaratma amacı ve dış tehditleri içerideki kimliklerle bağlantısını koparmaya dönük savunma stratejisi 1960 yılına kadar devletin bir milli savunma devleti olarak yapılanmasına neden olmuştur. Devletin bekasıyla ilgili Osmanlı'dan alınan miras bu süreçte zenginleşmiş, modern ulus-devlet iç ve dış tehditlere karşı teyakkuz halinde olmuştur. Bu psiko-patoloji içeride devletin şiddet düzeyini belirlemiş, ulus homojenleştirilirken bölünme-küçülme paranoyasına karşı milli savunma eksenli hareket edilmiştir. Bu dönemin temel kavram izleği sınırlar, beka, devlet ve ulusal kimliğin inşası ile milli seferberlik halet-i ruhiyesinin

yaratılmasıdır. İkinci dönem, 1960 yılıyla başlatılabilir. 2. Dünya Savaşı sonrası oluşan iki kutuplu dünyada Türkiye'nin ABD'nin liderliğindeki Batı kampına eklenmesi ve NATO gibi milli savunma kaygılarını dindirecek ittifaklara girmesi önemli sonuçlar doğurmuştur. Bu esnada dünyada yükselen sol hareketlerin Türkiye'deki izdüşümleri ile farklı kimliklerin kamusal alanda görünür olması gibi birçok neden devletin güvenlik-savunma eksenini milli savunmadan milli güvenliğe doğru bükümüştür. Dış tehditlere karşı ittifakların gelişmesiyle oluşan sakinleşme, güvenlik dikkatlerinin iç tehditlere yönelmesine neden olmuştur. Böylece devletin güvenlik-savunma eksenine karşısına İslamcı, işçi, Alevi, Kürt gibi toplumsal sınıflar ve kimlikleri almıştır. Temel motivasyon bu kesimlere karşı korunmak olmuş, 1961 ve 1982 Anayasaları bu kapsamda bir devlet-yönetim sistemi mimarisi öngörmüştür. Üçüncü dönem ise 2001 yılı sonrası başlamıştır. Küresel siyasetteki dönüşümü takip eden devlet, "terörle mücadele" eksenli yasal-kurumsal düzenlemeler yapmış, güvenlik-savunma eksenini tüm nüfusa doğru yaymıştır. Gözetim teknolojileri iktidar araçlarına dönüştürülerek hem önceki dönemlerin dış ve iç tehditlerinden hem de siyasallaşan Kürt hareketi, farklı cinsiyet kimlikleri ile karmaşıklaşan sosyal hayattan korunma öncelikli hale gelmiştir. Dolayısıyla 2001 yılı ve sonrasında hem küresel siyasete uyumlu olarak hem de Türkiye'deki toplumsal mücadelenin temel niteliklerini karşılayarak bir güvenlik devleti inşasına gidilmiştir. Yani AKP devletin güvenlik eksenli dönüşümünde süreklilik ve kopuşlarla birlikte bir yandan devlete kutsallık atfeden geleneğin mirasından beslenmiş, diğer yandan bu mirası "yeni tarzlarda ve farklı şekillerde üretmenin yenilikçi yollarını bulmuştur" (Yılmaz, 2022: 112). Bu yeni tarz ve yollar, küresel siyasetteki güvenlik devleti inşası sürecinden doğrudan etkilenmiştir. Bu etkileşimin izlerini ise 2000'li yıllarda devreye konan kurumsal ve yasal dönüşümlerle sürmek mümkündür.

3. 2000'li Yıllarda Türkiye'de Güvenlikleştirme Politikaları ve Kurumsal-Yasal Dönüşümler

11 Eylül sonrası "güvenlik devletleri'nin kurgulandığı ve vatandaşları 'terör' eylemine delalet eden şüpheli hareketlere dikkat kesilmeye sevk eden kampanyaların başlatıldığı bir uluslararası ortamda söz konusu olmuştur" (Berksoy, 2021: 212). Bu uluslararası ortamda devletlerin yeniden yapılandırılarak güçlendirilmesini esas almıştır. Bu kapsamda "...farklı sınıfsal, ulusal, kurumsal ve uluslararası stratejilerin çarpıştığı gerilimli bir süreç olan güvenliğin yeniden yapılandırılması, devletin neoliberal mantıkla 'güçlü devlete' dönüştürülmesi projesinin temel eksenlerinden biridir" (Bedirhanoglu, 2013: 50). Bedirhanoglu'nun

bu dönüşümün devlet, hukuk ve politik ekonomiyle ilişkisi hususunda dile getirdiği şu gözlemi dikkat çekicidir:

Devletlerin güvenlik aygıtlarının neoliberal kaygılarla yeniden yapılandırılması sürecinde göze çarpan temel küresel eğilimler, güvenlik faaliyetlerinin özelleştirilmesi, güvenlik kurumlarının şeffaf, denetlenebilir ve hukuka bağlı kurumlar olarak yeniden yapılandırılması ve 11 Eylül saldırılarının yarattığı meşruiyet ortamında devletin güvenlik işlevlerinin ideolojik ve stratejik olarak 'terörizme karşı' yeniden tanımlanmasıdır. (2013: 50)

11 Eylül saldırılarının ardından psiko-politik iklim, devletin güvenlik eksenindeki dönüşümünü sağlamış ve her ülke kendi özgül deneyimiyle bu dönüşümü yaşamıştır. Türkiye deneyiminde de bu kapsamda bir dönüşüm yaşanmıştır. Türkiye'de devlete yüklenen anlam, devletin güvenlik devleti şeklindeki dönüşümüne söylem meşruiyeti ve rıza sağlamıştır. Bu dönüşümü kurumsal ve yasal dönüşümler olarak iki çerçevede inceleyebiliriz.

Kurumsal dönüşümde İçişleri Bakanlığı'nın yetkisindeki Emniyet Genel Müdürlüğü önemli bir rol oynamıştır. Çünkü güvenlik devletinde, polis teşkilatı orduya göre daha önemli hale gelmiştir. Bu kapsamda polis bütçesi 2002 yılından 2012 yılına gelindiğinde iki katına çıkmış, 2014 yılında ise sivil güvenlik bütçesi askeri bütçeyi aşmıştır (Elveren, 2021: 173). Emniyet Genel Müdürlüğü (EGM), gerek yetkileri gerekse de yeniden yapılanmasıyla önemli kurumlar listesinde en üst sıralara tırmanmıştır. Bu dönüşümde önleyici güvenlik mantığı belirleyici olmuştur:

Bu mantık polislik-gözetim ağlarının kurulmasını, geniş çaplı istihbarat toplanmasını, gözaltı yerleri dışında süregiden fiziksel şiddetin yanı sıra ağırlıklı olarak psikolojik şiddet uygulanmasını ve önleyici olmak kaydıyla 'risk' oluşturduğu düşünülen kişilerin cezai alana çekilmesini beraberinde getirmiştir. (Berksoy, 2017: 18)

Emniyet Genel Müdürlüğü teknolojiyi de kullanmak suretiyle güvenikleştirme mantığından türeyen araçları, hemen her sokağa yaymıştır: "Kent Güvenlik Yönetim Sistemi (KGYS) olarak bilinen Mobil Elektronik Sistem Entegrasyonu (MOBESE), yeni bir güvenlik uygulaması olarak emniyet birimlerinin güvenlik sisteminde 2001 yılından bu yana kullanılmaktadır" (Taşcı, 2016: 159).

Suçla mücadele ve suçu önleme gerekçesiyle 2008 yılında hükümetin desteğiyle hızlanan bu gözetleme mekanizması hemen her ilçe ve ilde yerleşik bir uygulama haline gelmiştir. 2010 yılında dönemin İçişleri Bakanı Beşir Atalay'ın bir soru önermesine verdiği cevaba göre 2010 Nisan ayı itibarıyla 55'i il ve 18'i ilçe merkezi olmak üzere toplam 73 yerleşim biriminde uygulanmış, kamera sayısı 6 bin 454'ü bulmuş ve ayrıca 17 il ve 7 ilçe merkezinde kurulum çalışmaları, güvenlik yönetim sistemi talep eden merkezlerde de projelendirme çalışmaları devam etmiştir (Cumhuriyet Gazetesi, 11 Ağustos 2010). Gözetim kameralarının istatistiklerinin çıkarıldığı bir çalışmaya göre Çin açık ara öndeyken, Türkiye'de ise İstanbul bin kişiye düşen 6,97 gözetim kamerasıyla listeye girmiştir (Paul Bischoff, 11 Temmuz 2022).

Polis erkinin artan etkisini Emniyet Genel Müdürlüğü'ne merkezi yönetim bütçesinden ayrılan paydaki artıştan görmek mümkündür.

Tablo. Emniyet Genel Müdürlüğü'ne Merkezi Yönetim Bütçesinden Ayrılan Miktar (2010-2020) (TL)³

Yıl	Miktar
2010	8.588.395.000
2011	10.578.334.400
2012	12.119.314.000
2013	14.777.121.000
2014	16.557.013.000
2015	17.623.719.000
2016	21.140.638.000
2017	23.537.811.000
2018	27.792.655.000

³ Bu tablo, Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı verilerinden derlenmiştir: <https://www.sbb.gov.tr/merkezi-yonetim-butce-kanunlari/#1550670828653-59ab36d8-1c16> (Erişim Tarihi: 10 Ocak 2023).

2019	33.676.247.000
2020	38.973.189.000

Tabloda güvenlikleştirme politikalarının merkezindeki polis teşkilatının bütçesi 10 yılda yüzde 350 civarında artış göstermiştir. Bu artışı güvenlikleştirme politikalarının yayılmasında anlamlı kılan birkaç karşılaştırmaya bakarsak:

- Emniyet Genel Müdürlüğü bütçesi yüzde üç yüz elli civarında artarken, toplam bütçenin yüzde iki yüz otuz civarında arttığı görölmektedir. Dolayısıyla güvenlikleştirme politikalarının esas kurumlarından birine ayrılan payın genel bütçe içerisinde oranı düzenli olarak yükselmektedir. Bu da devletin güvenlikleştirme politikalarına verdiği önemi göstermektedir.
- Yine güvenlikleştirme politikalarının asıl hedefi nüfustur. Bu kapsamda, güvenlikleştirme politikalarının esas kurumu olan Emniyet Genel Müdürlüğü bütçesi 2010 yılından 2020 yılına kadar beş kat artarken, aynı dönemde nüfusun ise sadece yüzde 15 civarında artış göstermiştir.

Kurumsal dönüşümlerin yanı sıra yasal dönüşümler de güvenlik devletinin oluşumunda önemli işlevler üstlenmiştir. 2002 ile 2016 yılları arasında süreklileşen güvenlikleştirme mantığı güvenlik devletinin oluşumuna ve tahkim olmasına neden olmuştur. Doğrudan güvenlikleştirme politikaları kapsamında çıkarılan yasaların yanı sıra, kamuoyunda torba yasa olarak bilinen ve çok sayıda yasada değişiklik yapmayı öngören yasalar ile yürütme erki tarafından yayınlanan genelgeler de güvenlik devletinin yerleşik hale gelmesinde önemli rol oynamıştır. Söz konusu yasal düzenlemelerde öne çıkan ve farklılaşan yasalara bakıldığında güvenlikleştirme mantığı üzerinden yasalar yoluyla güvenlik devletinin tesis edilmesi sağlanırken, güvenlikleştirme mantığı biyo-güvenlikten özel güvenlik hizmetlerine kadar hayatın birçok alanını kapsayacak şekilde genişletilmiştir. Dolayısıyla güvenlik bu dönemde "... 'yeni' tehditler, askeri tehditlerin yanı sıra ekonomik eşsizlik ve adaletsizlik, çevre kirliliği ve doğal kaynakların yok olması, etnik anlaşmazlıklar, uluslararası göç, uyuşturucu ticareti ve kaçaşçılık vb. soruları da içermektedir" (Bilgin, 2010: 79).

2003 yılında 4897 sayılı İl Özel İdaresi Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun ile yürütme erkinin yereldeki temsilcisi olan Valilerin yetkilerinin

arttırılması, 2004 yılında Özel Güvenlik Hizmetlerine Dair Kanun ile özel ve kamu güvenlik şebekelerinin entegrasyonunun sağlanması, Terörle Mücadele Kanunu, Türk Ceza Kanunu, Polis Vazife ve Salahiyetleri kanunu gibi kanunlarda yapılan değişiklik ve/ya düzenlemeler güvenlikleştirme politikalarının “şüphe”, “önleyicilik”, “muğlaklık”, “yürütme ve polis erklerinin güçlendirilmesi” gibi temel köşe taşlarını yasal mevzuat içerisinde almıştır.

Güvenlik devletinin oluşumu gerçekleştikçe yürütme erki özerk güçler arasında birinci olma düzeyinden, hâkim güç olma düzeyine erişmeye başlamıştır. AKP, hükümetleri boyunca yürütme erkini tahkim etmede merkezileşme çabalarını ön planda tutmuştur. AB uyum ve sivilleşme politikaları kapsamında yerelleşme söylemlerine rağmen gerçekleştirdiği yasal düzenlemeler merkezileşme eğilimini beslemiştir (Fedai, 2015: 187). Fedai’ye göre, AKP “hem ülkenin başkentinde hem de yerelde siyasi merkezileşmeyi” kurmuş ve “yeni bir merkezileşmeye” neden olmuştur (2015: 164-165). Bunu ise şu şekilde sağlamıştır: “Devlet, gücünü artırmak için bir yandan merkezdeki aygıtlarını, kurum ve kuruluşlarını güçlendirirken öte yandan merkezileşerek bu gücünü yerele taşıyor” (2015: 168). Fedai bu süreci üç başlıkta incelemektedir. Ona göre “bakanlıkların merkezileşmesi”, “karar alma süreçlerinde merkezileşme” ve “yerelin piyasacı akıma kapılması: genişleyen sınırlar ve siyasi merkezileşme” üzerinden AKP döneminde merkezileşme yaşanmıştır (2015: 169-194). Merkezileşmeyle birlikte hem merkezde yasama ve yargı erklerine karşı yürütme tahkim edilmiş hem de yürütme erki ülke sathında daha etkili hale gelmiştir. İllere kadar varan bu değişim demokratik işleyişten uzaklaşmanın en bariz örneklerinden biri şudur: 27 Mayıs 2015 5442 sayılı İl İdaresi Kanunu’nda yapılan değişiklikle “kamu düzenini ve güvenliğini veya kişilerin can ve mal emniyetini tehlikeye düşürecek toplumsal olayların baş göstermesi hâlinde vali tarafından kamu düzenini sağlamak amacıyla alınan ve usulüne göre ilan olunan karar ve tedbirlere aykırı davranışların, üç aydan bir yıla kadar hapis cezasıyla cezalandırılacağı” hükmüyle yargı yetkisi olan ve dolayısıyla savcılara ait olan suç soruşturma yetkisi vali ve kaymakamlara devredilmiştir.

Yürütme erki sadece yereller üzerinde merkezin gücünü tahkim etmemiş, aynı zamanda yasama ve yargı erki üzerinde de güç tahkimi yapmıştır. Yürütme erki gücünü denge ve denetleme ağlarının işlevsiz kılınması üzerinden gerçekleştirmiştir. Kaboğlu’na göre, “Kasım 2002 – Haziran 2015’e kadar (...) gerek erkler içi ve erkler arası denge ve denetim yolları, gerekse, merkez-çevre ilişkisinde geçerli denetim düzenekleri aşamalı olarak kaldırıldı veya işlevsiz hale getirildi” (Kaboğlu, 2015: 24). Böylece yürütme erki hem kendisini bağlayan denetleme

kuralları bakımından sınırsız sayılabilecek bir etkinlik alanına sahip oldu hem de etkisini sadece halihazırda merkezi devlet görünümünde olan devleti daha fazla merkezileştirerek genişletti. Söz konusu merkezileşme sürecinde “hukuku siyasal çoğunluğa sahip grup yöneticilerinin iradesine tabi” yaklaşımı ön plana çıktı (Kaboğlu, 2015: 13). Hukukla yönetme stratejisi kapsamında bizatihi “yasalar ve Kanun Hükmünde Kararnameler (KHK) yoluyla, yerel ve çevresel yetkiler giderek merkeze aktarıldı...” (2015: 13).

Yapılan bu hukuki düzenlemeler ile güvenlikleştirme politikaları açısından hem küresel siyasetteki seyri hem de temel bileşenleri bakımından paralellikler söz konusudur. Gerek düzenlemelerin seyri ve yetki dağılımı gerekse de güvenlikleştirme politikaları, 2002-2015 yılları arasında Türkiye’de güvenlik devletinin kendi bakiyesinde biriktirdiği özgünlüklerle birlikte oluşumunu gerçekleştirmiştir.

Sonuç

Türkiye küresel siyasetteki dönüşüme paralel olarak 2016 yılına kadar devletin güvenlikleştirme politikaları ekseninde dönüşümünü sağlamıştır. Hukuki düzenlemeler, siyasal söylem ve ideolojik dönüşümlerin bir arada işlevsel hale getirilmesiyle sağlanan bu dönüşümle birlikte güvenlik devletinin oluşumu olgunlaştırılmıştır. Bu yönüyle yeni yönetimsellik mantığı içerisinde devletin bir dispoitif olarak örgütlenmesi ve diğer dispoitiflerle birlikte bu ağ içerisinde hareket etmesiyle birlikte egemen artık ne bir midye ne de bir yıldırdır (Deleuze, 2001).

Egemen artık iktidar üreten bir ahtapottur. Midye gibi nüfusu sadece kapatmaz veya yılan gibi tek bir güzergâhta ilerlemez. Birçok güzergâhta aynı anda hareket eder. Hareket etmesini sağlayan kolları yani iktidar dispoitifleridir. Bir diğer ifadeyle, egemenin merkezde bulunduğu, kollarının her birinin bir dispoitif olarak kabul edildiği, iktidar üreten ilişkilere sahip olarak gücü egemene kanalize ettiği ve bu akışların iktidar dispoitifleriyle mümkün olduğu bir ahtapottur. Bu ahtapot ölçer, kategorize ve kaydeder, özneleştirir ve yönetir. Yetkin bir akla, deneyime ve esnekliğe sahiptir. Yönetirken sadece bir dispoitifi değil, birçok dispoitifi bir arada çalıştırır. Bu dispoitifler kendileri olarak ya da kendi aralarında statik değildir. Bilakis değişen, dönüşen, kabuk ve biçim değiştiren özelliklere sahiptir. Kimi zaman kollarından birini koparabilme yetisi dahi vardır. Küresel siyasetteki değişimler bir renk değişimi olarak kabul edilecek olursa ahtapot, renk değiştirerek ortama uyum sağlama yeteneğine sahiptir. Bu özellikleri ve çok sayıda iktidar dispoitifine sahip olmasıyla birlikte egemen olarak ahtapot kollarını her yere uzatır. Tüm nüfus

hedefdir: İster bireysel ister kollektif olsun, her entite için bir fikri ve planı vardır. Türkiye’de 2000’li yıllarda devletin güvenlik devleti olarak organizasyonu ve teknoloji gibi dışsal unsurların etkisiyle artık hedef tüm nüfustur, devlet ölçer, kaydeder ve yönetir.

Kaynakça

- Arslan, Z. (2006), “11 Eylül Sonrasında Yeni Güvenlik Anlayışı, İnsan Hakları ve Demokratik Kolluk”, *Polis Bilimleri Dergisi-Turkish Journal of Police Studies*, Cilt: 8, Sayı: 2, 121-136.
- Balta, E. (2012), *Küresel Güvenlik Kompleksi*, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Bayra, E. A. (2019), “Güvenlik Devleti: Leviathan’dan Hukuk Devletine, Hukuk Devletinden Leviathan’a”, *İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt: 6, Sayı: 1, 93-129.
- Bedirhanoglu, P. (2013), “Türkiye’de Neoliberal Otoriter Devletin AKP’li Yüzü”, *AKP Kitabı Bir Dönüşümün Bilançosu*, Der. İlhan Uzel ve Bülent Duru, 3. Baskı, Phoenix Yayınevi, Ankara.
- Berksoy, B. (2017), “2010’larda Türkiye’de “Güvenlik Devleti” “Olağanüstü Devlet” Biçimine Evrilirken”, *Birikim Dergisi*, Sayı: 335, 11-27, Birikim Yayınları, İstanbul.
- Berksoy, B. (2021), “İhbar Mekanizmaları, Neoliberal Yönetim Rasyonalitesi ve Faşistleşme Potansiyelinin Açığa Çıkışı: 2010’larda Türkiye Vakası”, *Toplum ve Bilim Dergisi*, Sayı: 155, 212-240, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Bilgin, P. (2010), “Güvenlik Çalışmalarında Yeni Açılımlar: Yeni Güvenlik Çalışmaları”, *Stratejik Araştırma ve Etüt Merkezi*, 8 (14), 69-96.
- Chomsky, N. (1991), “International Terrorism: Image and Reality”, *Western State Terrorism* iç., Ed. Alexander George, Routledge, New York.
- Coşkun, B. (2019), *Neoliberal İktidar ve Özne Foucault’nun İzinde Güncel Bir İnceleme*, 2. Baskı, Notabene Yayınları, İstanbul.
- Cumhuriyet Gazetesi (11 Ağustos 2010), “MOBESE’li kent sayısı artıyor”, <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/mobeseli-kent-sayisi-artiyor-169932>, Erişim Tarihi: 1 Aralık 2022.
- Çalkıvık, A. (2021), “Soğuk Savaş ve Sonrası Güvenlik Siyaseti”, *Küresel Siyasete Giriş-Uluslararası İlişkilerde Kavramlar, Teoriler, Süreçler* iç., Ed. Evren Balta, 4. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul.

- Deleuze, G. (2001), "Denetim Toplumlari Konusunda Bir Ek", Birikim Dergisi, Sayı: 142-143, <https://birikimdergisi.com/dergiler/birikim/1/sayi-142-143-subat-mart-2001/2334/denetim-toplumlari-konusunda-bir-ek/4382> , Erişim Tarihi: 15 Ekim 2021.
- Derrida, J. (2008), "Otoimmünite: Gerçek ve Simgesel İntiharlar", *Terör Günlerinde Felsefe* iç., Haz. Giovanna Borradori, Çev. Emre Barca, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Dikmen Alsancak, N., Küçük, M. N. (2022), "Güvenliğe Postkolonyal Bakış: Avrupa-Merkezci Güvenlik Anlayışlarının Eleştirisi", *Eleştirel Güvenlik ve Türkiye-Uluslararası İlişkilerde Alternatif Yaklaşım* iç., Der. Berk Esen, Başar Baysal, İletişim Yayınları İstanbul.
- Elveren, A. Y. (2021), *Askeri Harcamalar ve Ekonomi-Eleştirel Bir Yaklaşım*, Çev. Çağdaş Sümer, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Fedai, R. (2015), "Kamunun Yönetiminde Artan Merkez Etkisi", *AKP Nasıl Yönetti?* iç., Der. Barış Övgün, Nika Yayınevi, Ankara.
- Michel F. (2011), "Yönetimsellik", *Entelektüelin Siyasi İşlevi* iç., 3. Baskı, Çev. Osman Akınbay, Ferda Keskin, Ayrıntı Yayınevi, İstanbul.
- Gambetti, Z. (2012), "Foucault'dan Agamben'e Olağanüstü Halin Sıradanlığına Dair Bir Yanıt Denemesi", *Cogito Dergisi*, Sayı: 70-71, 21-39.
- Habermas, J. (2008), "Köktendincilik ve Terör", *Terör Günlerinde Felsefe* iç., Haz. Giovanna Borradori, Çev. Emre Barca, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Kaboğlu, Ö. İ. (2015), "Hukuk ve Siyaset", *Türkiye'de Hukuku Yeniden Düşünmek* iç., Der. Haluk İnanıcı, İletişim Yayınları, İstanbul.
- Neocleous, M. (2012), *Güvenlik, Şiddet ve Savaş*, Çev. Gül Çorbacıoğlu ve Ersin Embel, Dipnot Yayınevi, Ankara.
- Neocleous, M. (2016), *Evrensel Hasım-Güvenlik, Sermaye ve Tüm İnsanlığın Düşmanları*, Çev. Beyza Sumer Aydaş, Notabene Yayınları, Ankara.
- Paul Bischoff (11 Temmuz 2022), Surveillance camera statistics: which cities have the most CCTV cameras?, <https://www.comparitech.com/vpn-privacy/the-worlds-most-surveilled-cities/> Erişim Tarihi: 3 Ocak 2023.
- Paye, J. C. (2009), *Hukuk Devletin Sonu*, Çev. G. Demet Lüküslü, İmge Kitabevi, Ankara.
- Sidel, M. (2004), *More Secure Less Free?*, The University of Michigan Press.

Taşcı, U. (2016), "Güvenlik Amaçlı Gözetim Aracı Olarak Türkiye'de Mobese ve Eleştiriler", *CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 14: 2, 159-190.

Temizel, M. (2014), "Terörizmde Yeni Milat: 11 Eylül 2001", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 14 (1-2), 311-348.

Yılmaz, Z. (2022), *Erdoğan'ın Başkanlık Rejimi*, İletişim Yayınları, İstanbul.